

DÜNYA SU FORUMLARI VE SUYUN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Dünyadaki su kıt; sularımız kirlatildi; su yanlış ve israfli kullanılıyor; su yeryüzünde eşit dağılmıyor; suya herkes ulaşamıyor; suyumza el koyuyorlar; su savaşlarının çıkacağı söyleniyor ve daha nice su söylemleri...

15-22 Mart tarihlerinde İstanbul ve Türkiye suyu konuştu. Bir yanda 5. Dünya Su Forumu'nu düzenleyen ve destekleyenler; diğer yanda suyun ticarileşmesine karşı çıkanlar, bir hafta boyunca suyla yatıp suyla kalktılar. İçtiğimiz suyu, çamaşır-bulaşık yıkadığımız suyu, meyve ve sebzemizi suladığımız suyu, enerji elde ettiğimiz suyu; kısaca bizlerin diğer canlıların yaşamındaki bütün suyu konuşup, tartıştılar. Rakamlar, veriler, istatistikler, grafikler ve her türlü görsel veriler uçuşup durdu.

Bu verilerden öğreniyoruz ki; dünya nüfusunun beşte biri yani 1,2 milyar kişi suyun yetersiz olduğu yerlerde yaşıyor. Yarım milyar kişi de bu durumun eşiğinde. 1,6 milyar kişi ise ekonomik nedenlerle suya ulaşamıyor. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) yaptığı bir çalışmaya göre, gecekondu semtlerinde oturan yoksulların suya, şebeke suyundan yararlananlardan 5-10 kez daha fazla ödediğini ortaya koyuyor. Kötü kaliteli suların içilmesinden ötürü dünyada her yıl çoğu çocuk 5 milyon insan ölüyor. Günde 3000 çocuk kirli sulardan ölüyor. Bir kişinin günlük doğrudan su tüketimi 2-3 litre ve evsel kullanımı 20-300 litre arasında değişiyor iken, tükettiği öteki besinlerin üretimi için 2000-3000 litre/gün su harcanmış olması gerekiyor. Kişi başına su tüketimi her 20 yılda bir ikiye katlanıyor; nüfus artış hızının iki katı bir hızla. Buna karşın, evlerde ve belediyelerde tüketilen su, toplamın yalnızca %10'unu oluşturuyor. Endüstri ise toplam tatlı su tüketiminin %20-25'ini alıyor. Bilgisayar endüstrisi bile, örneğin ABD'de her yıl 1,5x10⁹ m³ su tüketiyor. En fazla tüketim ise % 65-70 ile tarımda. Dünyada kişi başına düşen su tüketimi ortalaması 7.600 m³/yıl ve Afrika ortalaması 7.000 m³/yıl. Uzmanlara göre kişi başına 1700 m³/yıl'dan az bir tüketim yetersiz sayılıyor. Oysa, dünyadaki toplam su miktarı 1,4 milyon km³ kadar ve bu suyun % 97,5'i okyanuslardaki tuzlu su. Kalan % 2,5'un da yalnızca %0,5'i kullanılabilir durumda. Tatlı suyun % 90'dan çoğu kutuplarda ve yeraltında.

Dünyadaki yararlanılabilir tatlı suyun miktarı 2000 yıldır değişmedi. Bu süre içinde ise dünya nüfusu 33 kez arttı. BM'nin incelemelerine göre dünyada 1 milyar insan tatlı suya ulaşamıyor. Gelecek 25 yılda bu sayı dünya nüfusunun %35'i olacak olan 3 milyar kişiye yükselecek. DB ve BM öngörülerine göre 2025'te dünyada bugünkünden 2,5

milyar daha çok insan yaşayacağı ve su gereksiniminin sağlanabilen sudan %56 daha çok olacağı yönünde.

Suyun dünyada düzenli dağılmadığını da aşağıdaki tablodan öğreniyoruz:

Kıtalar	Nüfus %	Su Kaynakları %
Kuzey Amerika	8	15
Güney Amerika	6	26
Avrupa	13	8
Afrika	13	11
Asya	60	36
Avustralya ve Adalar	1	5

Su Kaynaklarının Yeryüzünde Dağılımı (BM verilerine göre)

Bu verilerde öğreniyoruz ki; suyu temin ederken siyasi iktidarların önceliklerinin, çoğunluğu oluşturan yoksul insanlar değil, zenginlerin, tekellerin, kısaca burjuvaların olduğu, öncelikli olarak bu kesimlerin su ihtiyaçlarının karşılanmaya çalışıldığı görülmektedir.

1994'te Endonezya kuraklıktan yanarken, Jakarta'nın golf sahalarında saha başına günde 1000 m³ su tüketildiğini biliyor musunuz? 1998'de, G. Kıbrıs hükümeti kuraklık karşısında çiftçilere ayırdığı suyu %50 azaltırken 2 milyon turiste sağladığı suya dokunmamış; Meksika hükümeti, Kuzey Meksika'da 1995'te kuraklıkta ötürü çiftçiye verilen suyu kesmiş, oysa Serbest Bölgeler (!)'deki yabancı şirketlere bırakınız suyu kesmeyi, kısıntı dahi yapmamıştır. BM raporlarına göre Avrupa'da yılda 11 milyar dolarlık dondurma yendiğini de bilmiyorsunuzdur.

Birkaç veri daha verirsek; bütün dünya insanlarına temiz su ve güvenli kanalizasyon sistemi sağlayabilmek için yıllık yalnızca 9 milyar dolar harcamanın yeteceği hesaplanmış. Çin'deki su sıkıntısı dünya besin üretimini tehdit eder durumda. Sarı Irmak 1972'de tarihinde ilk kez denize ulaşmadan kurumuş, bu durum 15 gün sürmüştü. Bu ırmak, 1997'de yılın 226 günü denize ulaşamadı. 300 Çin kentinde su sıkıntısı yaşanıyor. Aynı dönemde Çin'in endüstrideki su gereksinimi 52 milyar tondan 269 milyar tona çıktı. Worldwatch'a göre Çin dünyada su kıtlığından ötürü ekonomisini yeniden yapılandırarak ilk ülke olacak. FAO'ya göre Çin'in ana ırmaklarının %80'inde artık balık yaşayamaz oldu.

İngiltere'nin 33 ırmağından 32'si sorunlu; bazılarının su derinliği eski ortalamalarının üçte birine düşmüş durumda. Thames kuruma tehdidi altında. Ren Irmağı'nın, eski taşkın ovalarından %90'ıyla ilişkisi kesilmiş durumda. Son 25 yıl boyunca Tuna Irmağı'nın fosfat ve nitrat derişimleri 6 kez arttı. Tayland'da Pak Mun Barajı kurulduktan sonra burada yaşayan 150 balık türü yok oldu. Gelişmekte olan ülkelerdeki atık suların %90'ı yerel ırmaklara arıtılmadan boşaltılıyor.

Aral Denizi Havzası bir zamanlar dünyanın dördüncü büyük gölü idi. Endüstriyel pamuk tarımına su sağlamak üzere ırmaklar çevrildikçe göl alanının yarısı, hacminin ¾'ü ve çevreleyen sulak alanların %85'i yitirildi. Balık ve su kuşu türlerinin hepsi yok oldu. Her yıl rüzgarlar 40-150 milyon ton zararlı tuzu alıp çevredeki tarımsal alanlara serpiştiriyor. Bölgeden milyonlarca kişi ekoloji göçmeni olup uzaklaştı.

Dünya bu durumdayken ülkemize kısaca bakacak olursak şu verilere ulaşmaktayız:

Türkiye'de kişi başına düşen su tüketimi 1430 m³/yıl. Uzmanlara göre 1700 m³/yıllık kişi başına tüketimin azı yetersiz. Dünya ortalaması, 7.600 m³/yıl. 1960'ta nüfusu 28 milyon iken kişi başına 4000 m³/yıl kadar su tüketilen ülkemizde, 2030'da nüfusumuz 100 milyona çıkarsa kişi başına ortalama su tüketimi 1100 m³/yıla düşecek.

Türkiye'de suyun % 72'si tarımda, % 18'i evsel ve % 10'u da endüstride kullanılıyor. Tarımsal sulamanın % 88'i salma sulama. Kentlerdeki kayıp kaçak oranı % 40'lara ulaşıyor. Belediyelerin yalnızca % 8'inde arıtma tesisi var. OSB'lerde atık suyun % 25'i arıtılmadan çevreye salınıyor. 1 lt atık kirlı su, 8 lt tatlı suyu kirletiyor. 50 yıl önce yaklaşık 2,5 milyon hektar sulak alana sahip olan Türkiye'nin 1 milyon 300 bin hektarlık sulak alanını kaybettiği belirtiliyor. Sonuçta Türkiye'nin 3 Van Gölü büyüklüğündeki sulak alanı artık yok. 200 bine yakın kaçak kuyu açılarak sulama yapılan İç Anadolu'da, Eşmekaya ve Ereğli sazlıkları kurudu, Akşehir Gölü neredeyse çöl oldu, Beyşehir, Meke ve Tuz Gölü ile Sultan Sazlığı da kuruma tehlikesiyle karşı karşıya. Akşehir'de 15 yıl önce 350 bin dönümün üzerinde sulak alana sahip olan göl, bugün tam bir çölü andırıyor. Kapalı ya da dışa açık havzalarda aşırı su çekimi nedeniyle en önemli yeraltısuyu akiferlerinde su düzeyleri düzenli olarak düştü, geri dönülmez bir tükenme ile karşılaşıldı. Ülkenin her yerinde yaşanan bu sorundan ötürü İstanbul'un yeraltısuyu akiferleri de artık yok. Çerkezköy'de yeraltısuyu düzeyindeki yıllık ek düşümler 4,50 m'ye ulaştı. GAP bölgesinde karşılaşılan suyla bulaşan hastalıklar, ülkenin bütününde görülenlerin 4/5'ünü aştı.

Kütleli tarımsal üretime zorlanan yerlerde yanlış sulama tekniklerini aşırı biçimde uygulanırken, koruma önlemlerine yatırım yapılmayınca çok değerli tarım toprakları tuzlanmaya, çoraklaşmaya başladı. Urf'a da Ceylanpınar ve Harran Ovaları GAP'tan sulanmaya başladığından bu yana buraların %13'ü tuzlanarak çoraklaştı.

SU FORUMLARI NEYİ AMAÇLAMAKTADIR?

Gerek dünyamız gerekse ülkemizde suyumuzun giderek yok olduğu, önümüzdeki dönemde halkların su gibi yaşamsal kaynaktan mahrum kalacağı gözlenmektedir. Suyun kıt ve yetersiz olması, su yönetimi ve denetlenmesini gündeme sokmuş; bu amaçla da çeşitli tarihlerde su forumları yapılmıştır. Bugüne kadar yapılan forumlara bakıldığında, suyun "yönetilmesi" ve ticarileşmesi için özelleştirilmesi yaklaşımı ağırlık taşımaktadır. 5. Dünya Su Forumu'nun Genel Sekreter Yardımcısı Prof. Dr. Ahmet Mete Saatçi, Forum'un "Farklılıkların Suda Yakınlaşması" olarak belirlenen ana temasının açıklarken, "Bu tema, kaynakların daha iyi yönetilmesinin Binyıl Kalkınma Hedeflerinin tümüne ulaşmakta katkı sağlaması açısından uluslararası su camiasını daha somut öneriler ortaya koymaya davet etmektedir" derken, TÜSİAD'ın 9 Eylül 2008 tarihli su raporunda "Türkiye için şebeke suyu hizmetlerine özel sektör katılımı düşünüldüğü takdirde, uygun düzenleme rejimi, politika yapıcı kurumların eşgüdümünde ve hizmetin özel sektöre katılımına açılması öncesinde tesis edilmelidir" denilmektedir. Dünya Bankası tarafından 1999'a kadar verilen yapısal uyum kredilerinin %70'i özelleştirme koşuluna bağlanmış durumda. 2002'de toplam içme suyu kredilerinin %90'ı özelleştirme şartını taşımaktadır.

Yaşamın temel kaynağı olan suya ihtiyaç hiçbir zaman bitmeyecektir. Bu da sermaye tarafından bir "meta" olarak görülen suyun değerini artırmaktadır. Daha önce kamu malı olarak görülen su, uluslararası sermayenin ve tekellerin iştahlarını kabartan bir piyasa malı haline getirilmiştir.

Suyun, özel sektörün kâr edebileceği, sermaye biriktirebileceği bir alan olarak keşfedilmesi ile birlikte, küresel piyasa aktörlerinin bu alana girmenin çeşitli yollarını denediği görülmektedir. Yapılan forumlar da bunun bir parçası olmaktadır. Öyleki, su hizmetlerinin kamu hizmetleri dışına bırakılarak yaratılan ayrımcılığa çeşitli nedenlerle meşruluk kazandırılmaya çalışılmaktadır. Küresel su tekellerinin, en etkili söylemleri, suyun kıt bir kaynak olduğundan bahisle iyi yönetilmesi gerektiği, iyi yönetimin ise piyasa koşullarında gerçekleştirilebileceğidir. Kamu adına yönetimi elinde bulunduran devlet, halktan, yaptığı hizmetin bedelini alamadığı için "sular" israf edilmektedir. Tasarruf, ancak su kesintileri gündeme geldiğinde hatırlanmaktadır. Piyasa koşullarında "su" tasarrufu mümkün müdür? Evet diyebilmek zor. Su tekellerinin tasarruf için önerdikleri politika; suya erişimin her kademesinde ÖZELLEŞTİRME.

Mart 1997'de Fas/Marakeş'de yapılan 1. Dünya Su Forumu ile Dünya Su Konseyi'nin, su konusunda tek söz sahibi olabileceği kesinleştirilmiş oldu. 2. Forum 2000 yılında Hollanda/Lahey'de yapılırken, birçok kararın yanında "su hizmetlerinin fiyatlandırılmasına bütün maliyetleri dahil etmek" kararı da, suyun metalaştırılmasının bir başka adımını oluşturdu. Mart 2003'de Japonya/Osaka'da yapılan 3. Forum Dünya Su Faaliyetleri Raporu yayınlanırken, 4. Forum, 2006 yılında Meksika/Mexico'da toplanmış, suyun

küresel boyutta ticarileştirilmesinin önü açılmıştır.

Bu forumlar sonucunda, halkların suya parasız, temiz ve özgürce ulaşımının tamamen engellendiği, kimi yerlerde halkın ayaklandığı görülmektedir. Türkiye’de ise su forumlarında belirlenen politikalara harfiyen uyulmaktadır. Önce devletin tarımsal sulama yatırımları “Sulama Birlikleri”ne devredilmeye başlanmış, DSİ, yatırımcısı olduğu projelerde bile yapım işlerinden bütünü ile çekilmiştir. “Kentsel su sağlama ve dağıtımına ilişkin hizmetler merkezi ve yerel yönetimlerin elinde görülse de, bu hizmetler büyük ölçüde taşeronlara yaptırılmaya başlanmıştır. “Hizmetin fiyatlandırılması” adı altında suyun ticarileştirilmesi yerleştirilmiş ve meşrulaştırılmıştır. Bunların yanında ön yüklemeli, kontrollü sayaç uygulaması yaygınlaştırılmaktadır. Böylelikle suya sadece parası olanın erişebileceği bir sistem oturtulmaya çalışılmaktadır.

Bunlardan örnekler verirse; Antalya Belediyesi su işletmeciliği imtiyazına 10 yıllık süre ile el koymuş olan ANTSU A.Ş.’nin en büyük hissedarı dünyanın en büyük su şirketlerinden biri olan (Fransız) Suez Lyonnaise Des Eaux’dır. Bu şirket daha sonra hisselerini Ondeo Services’e devretmiştir. İzmit’te Yuvacık Barajı’nın işletme imtiyazı 16 yıllığına yine bir küresel şirkete devredilmiştir. Bursa Atıksu Projesi’nde uluslararası yabancı yüklenici ortaklığı olarak E.M.I.T S.p.A (İtalya) ile OTV SA (Fransa) ile ILF Consulting Engineers (Avusturya), Tianjin Metals and Minerals Import and Export Co. Ltd. (Çin) ve VAG Armaturen GmbH (Almanya) firmaları yer almıştır. Çeşme Belediyesi sınırları dahilinde su ve kanalizasyonla ilgili altyapı hizmetlerinin ÇALBİR tarafından özel işletmeci eliyle yapılması için General Des Eaux ve Tekser İnşaat Sanayi ve Tic. A.Ş. ortaklığına verilmiştir. Adana Su Kanalizasyon İdaresi (ASKİ) tarafından yaptırılacak arıtma tesislerinin Avrupa Yatırım Bankası ile T.C. Hazine Müsteşarlığı garantörlüğünde finansmanı sağlanmıştır. Mali sözleşme kapsamında üç adet uluslararası konsorsiyum faaliyet göstermektedir. Bu konsorsiyumlardan VA TECH WABAG (Avusturya) / Yüksel İnş. (Türkiye) / ENER İnş. (Türkiye) / SERCO Group (İngiltere) Konsorsiyumu Adana Batı ve Doğu Atıksu Arıtma tesislerinin yapım ve işletmesini üstlenmişlerdir.

MONTGOMERYWATSGN (İngiltere)/SIGMATECH Konsorsiyumu ise müşavir olarak Doğu ve Batı Atıksu Arıtma Tesisi’nin inşaat kontrolörlük hizmetlerini üstlenmişlerdir. GIBB (İngiltere)/TÇT (Türkiye) Ortak Girişimi ise Doğu ve Batı Atıksu Arıtma Tesisi ve Adana (Çatalan) İçmesuyu Projesi Proje Yönetim Birimi Teknik

Asistanlığı görevini üstlenmiştir. Fethiye Kanalizasyon Projesi kapsamında Pompa İstasyonu ile Atıksu Arıtma Tesisinin inşası ve 42 ay işletilmesi, Sistem Yapı / DYVVIDAG / GELSENVASSER AG Konsorsiyumu tarafından üstlenilmiştir. Diyarbakır Atık Su Arıtma Projesi’nin müşavirlik hizmetlerini DAR ve Tugal Çevre Teknolojisi, müteahhitliğini ise Lurgi Bamag, Passavant ve Vinsan üstlenmiştir. Ana Kolektörler ve Pompa İstasyonu Projesinin müşavirlik hizmetleri DAR ve Tugal Çevre Teknolojisi tarafından üstlenilirken müteahhitlik

hizmetleri TEPE İnşaat ve Walter Bau tarafından yerine getirilmektedir. Diyarbakır Kanalizasyon Aşama I-II Projelerinin müşavirliğini GIBB-CES ve TIGRIS yapmakta, Alke Arsan Ortak Girişimi müteahhitlik işlerini yürütmektedir.

Konya Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (KOSKİ) tarafından yürütülen Atıksu Arıtma Tesisi Projesi’nin inşaatını ve bir yıl süreyle işletilmesini SİSTEM Yapı ve INIMA Türk/İspanyol Ortak Girişimi üstlenmiştir. Sivas Belediyesi "Atıksu Arıtma Tesisi ve İçmesuyu Rehabilitasyonu" projesinin finansmanında Alman Kredi Kuruluşu (KfW) ve Avrupa Yatırım Bankası (EIB) tarafından kredi sağlanmıştır. Projenin müşavirlik hizmetlerini yürütmek üzere Gauff Ingenieure GmbH (Almanya) ve Alter Şirketi (Türkiye) konsorsiyum olarak yer almaktadır. Erzurum Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen Erzurum İçme Suyu ve Arıtma Tesisi Ana Beslenme Hatları Projesi Tekser-İnyapısal Konsorsiyumu tarafından yüklenilmiştir. Siirt Su ve Kanalizasyon İşletme Müdürlüğü’nün (SİSKİ) su temini ve kanalizasyon projesinin ilk etap ihalesi DORSCH CONSULT Ingenieurgesellschaft mbH ile Su Yapı Mühendislik ve Müşavirlik A.Ş.’nin ortak konsorsiyumuna verilmiştir. Van Belediyesi tarafından Alman Kredi

Kuruluşu (KfW) aracılığı ile "Van İli Su Temini ve Atıksu Depolama Hizmetleri Acil Önlemler Programı" adı altında GKW Consult ve Gentek Engineering Müşavir firmaları ile çalışmalar yürütülmektedir.

Son söz olarak; Su bir insan hakkıdır; özelleştirilip, satılamaz. Herkese yeterince su sağlanması bir kamu görevidir; bu hiçbir gerekçeyle kişilere ve ya şirketlere devredilemez. Su kaynaklarının yönetimi katılımcı bir yönetimle yapılmalı; demokratik bir yapı da olmalıdır. Su insanlarla birlikte her tür canlıya aittir. Bütün su kaynakları doğal havzalarında kalmalıdır. Kirletilen su arıtılmalı, dönüştürülmeli ve doğaya yeniden ancak böyle salınmalıdır. Yeterli temiz su sağlanması bir insan hakkıdır.

Kaynak: Türkiye’de Su Yönetimi: Sorunlar ve Öneriler, TÜSIAD 2008
Tahir Öngür, Jeoloji Mühendisleri Odası
www.cmo.org.tr (Çevre Mühendisleri Odası)